

MANIFEST SAMEN ZINGEN 2020

A diverse group of people, including men and women of various ethnicities, are singing together on a stage. They are dressed in semi-formal attire. The lighting is warm and focused on the performers. The overall atmosphere is one of joy and unity.

**Zingen,
lekker belangrijk!**

Inleiding

23% van de Nederlanders zingt.¹ Door het hele land verspreid zijn ruim 13.000 geregistreerde koren.² Meer dan 10% van de bevolking zingt in een koor.³ Duizenden vrijwilligers zetten zich in voor deze koren. En dat is niet voor niets: zingen is de meest laagdrempelige vorm van muziek maken. Samen zingen gebeurt dan ook in alle lagen van de bevolking: van jong tot oud, van rijk tot arm, van hoog- tot laagopgeleid. Zingen geeft kracht aan de individuele zanger, en samen zingen bevordert sociale cohesie en het maken van vriendschappen.

“Zingen, lekker belangrijk! – Manifest samen zingen 2020” biedt met tien speerpunten in vier thema’s een kapstok om met elkaar verder te gaan, en te komen tot een sterkere, vitale koorwereld.

Kijk op www.zingenlekkerbelangrijk.nl voor meer informatie over achtergrond, bijeenkomsten en voor ondertekening van het manifest.

FOTO ANNA VAN KOOIJ

1 SOCIAAL CULTUREEL PLANBUREAU (2016), SPORT EN CULTUUR – PATRONEN IN BELANGSTELLING EN BEOEFENING
2 LKCA
3 EUROPEAN CHORAL ASSOCIATION – EUROPA CANTAT (2015, IN THE FRAME OF PROJECT EU-COOPERATION PROJECT “VOICE – VISION ON INNOVATION FOR CHORAL MUSIC IN EUROPE”) SINGING EUROPE – 37 MILLION CHORAL SINGERS IN EUROPE

De koorwereld in Nederland leeft. Instellingen en individuen delen een gevoel van urgentie en momentum. Momentum, want de verbindende kracht van koorzang wordt steeds meer erkend door samenleving en politiek. Urgentie, omdat er behoefte is aan meer afstemming, betere aansluiting op jeugd en publiek, nieuwe perspectieven en actievere ondersteuning vanuit en samenwerking met overheden.

De eerste stap is gezet. Een groot aantal verenigingen, instellingen en individuen binnen de koorwereld kwam halverwege 2016 samen in Utrecht met als doel: een gezamenlijk manifest. Een manifest met duidelijke speerpunten waar de sector samen de schouders onder wil zetten. Speerpunten die houvast bieden bij het ontwikkelen van nieuwe ideeën, plannen en ambities. Die uitgaan van kansen, en waarbij de samenleving van nu de basis is.

Want die kansen zijn er genoeg. Koren ontwikkelen veelbelovende projecten die koormuziek midden in de maatschappij plaatsen; muziek in de klas én talentontwikkeling hebben weer meer

aandacht; professionals en amateurs werken steeds meer samen en er ontstaan nieuwe presentatie- en participatievormen. We zien de potentie om koormuziek verder te ontwikkelen tot innovatieve kunstvorm, maar ook om het samen zingen een centrale rol te geven in een verbonden samenleving: iedereen kan meedoen.

Om die kansen ten volle te benutten, is actie nodig. Want de stroom van goed opgeleid artistiek talent is ontoereikend; de ontwikkeling van nieuw repertoire dat aansluit bij de huidige samenleving blijft achter; de verenigingen en korenbonden kampen met dalende ledenaantallen. De koorwereld is bovendien slecht vertegenwoordigd in het gesubsidieerde stelsel, en binnen de koorwereld is te weinig afstemming.

Daarom dit manifest. Een eerste stap richting een sterkere, vitale koorwereld. Met als missie: *verbinding*. Het doel is een hecht netwerk te creëren van amateurs, professionals, korenbonden en festivals die het samen zingen in al haar diversiteit vertegenwoordigen en samenwerken om lange termijndoelen te berei-

ken. Een netwerk waarin koren van alle regio's, stijlen en niveaus zich thuis voelen, en waartussen uitwisseling en doorstroom plaatsvindt. Een netwerk dat gewaarborgd wordt in een centraal platform, een 'NOC*NSF', dat gevoed en erkend wordt door de koorwereld zelf én door de samenleving en in 2020 een definitieve vorm heeft.

Dit manifest richt zich op samen zingen in alle mogelijke vormen. Van gospelkoor tot kamerkoor, van shantylkoor tot close harmonygroep en de traditionele oratoriumvereniging. Want samen zingen is uniek: het geeft je een eigen stem binnen een groter geheel. Wanneer in dit manifest verwezen wordt naar zingen, samen zingen, koren en koorzang wordt het samen zingen in de gehele breedte bedoeld.

Als stip op de horizon nemen we 2020: het einde van een culturele beleidsperiode (2017-2020) en daarmee ook het begin van een nieuwe periode om de ambities in dit manifest nog verder te verankeren en aan te scherpen.

Speerpunten

FOTO JELMER DE HAAS

SAMEN ZINGEN IN DE SAMENLEVING

1 Samen zingen is divers

Een breed scala aan doelgroepen, een doorsnee van de samenleving

Situatie: Het kooraanbod is divers. Mensen uit verschillende culturen zingen samen in uiteenlopende stijlen. Maar niet iedere doelgroep is even goed vertegenwoordigd in de koorwereld, en vaak zijn stijlen en culturen gescheiden werelden. Uitvoeringen vinden vooral plaats binnen bepaalde stijlen en houden daarmee de grenzen in stand. Er is bij velen behoefte deze grenzen te doorbreken en meer aan te sluiten op de samenleving van nu.

Uiteindelijke doel: Samen zingen is inclusief: verschillende sociale klassen, generaties, culturele achtergronden en artistieke stijlen ontmoeten elkaar. Onderscheid tussen de verschillende stijlen levert geen waardeoordeel op. Dirigenten en artistiek leiders worden opgeleid voor een inclusieve vorm van koorzingen en koren kunnen putten uit een breed aanbod van repertoire dat aansluit op de samenleving.

Ambitie 2020: Er bestaat een platform waar muziekstijlen en -culturen kennis kunnen uitwisselen.

Regionale koorevenementen vormen een ontmoetingsplaats voor de verschillende bevolkingsgroepen in de verschillende regio's en provincies.

2 De koorwereld staat in contact met publiek

Koormuziek met de wereld als podium

Situatie: Het publieksbereik voor koormuziek is groot en tegelijkertijd is koormuziek voor het grote publiek niet goed zichtbaar. Publieksbereik is steeds minder vanzelfsprekend; het traditionele concert, locatie en repertoire staat onder druk. Nieuw vormen die wel aansluiten bij de belevingswereld van een bredere groep, krijgen nog niet de erkenning die ze verdienen en zijn nog geen gemeengoed. Er is behoefte aan nieuwe vormen die aansluiten bij de belevingswereld van een bredere doelgroep.

Uiteindelijk doel: De koorwereld is een voorbeeld voor andere kunstvormen in de manier waarop zij 'hoge' en 'lage' kunst heeft doen samenkomen. Er zijn nieuwe uitvoeringsvormen gevonden die ook buiten de concertzaal plaatsvinden en binnen de zalen breed publiek bereiken. Koormuziek is aanwezig in de openbare ruimte, bij nationale vieringen en herdenkingen en in de media.

Ambitie 2020: Koormuziek is zichtbaar voor een groot publiek. Koren experimenteren lokaal met concerten op alternatieve locaties binnen hun stad of provincie. Op een jaarlijks festival vinden uitvoeringen in innovatieve vormen plaats.

3 De relevantie is breed bekend

De maatschappelijke waarde van samen zingen gevoeld en uitgedragen

Situatie: Samen zingen wordt vaak geassocieerd met traditionele of religieuze waarden. Het belang van samen zingen voor de maatschappij is nog weinig algemeen bekend. Er zijn tal van onderzoeken die het belang van samen zingen voor o.a. gezondheid, sociale cohesie en individuele zingeving bevestigen, maar dit landt nauwelijks in de Nederlandse samenleving en bij de overheid.

Uiteindelijk doel: De waarde van samen zingen is vanzelfsprekend en wordt daarom ook benut in de maatschappij. De koorwereld draagt de relevantie uit en onderzoek, publicaties en campagnes geven hier extra vorm aan.

Ambitie 2020: Er is meer bekend over de waarde van samen zingen. Nieuwe projecten dragen de relevantie uit door koormuziek terug te brengen in de haarvaten van de samenleving. Koren zoeken verbinding met maatschappelijke organisaties in hun regio. De waarde van samen zingen wordt vaker expliciet benoemd en ook gevoeld bij uitvoeringen.

SAMEN ZINGEN IN BEELD

4 Samen zingen is zichtbaar

Zichtbaar, herkenbaar en actueel: binnen en buiten de sector

Situatie: Mensen van alle sociale, culturele achtergronden en generaties zingen. Samen zingen kan altijd, overal. In Nederland zijn duizenden koren, van shantykoren met 100 leden tot oude-muziekensembles van 6 zangers. Toch heeft het samen zingen een imagoprobleem en is het slecht zichtbaar.

Uiteindelijk doel: Samen zingen wordt door de samenleving gezien als waardevol. Rolmodellen spreken mensen binnen en buiten de sector aan. Professionele én amateurzangers komen er trots voor uit dat zij in een koor zingen en worden hierom gewaardeerd.

Ambitie 2020: De koorwereld (amateurs en professionals) presenteert zich in een bruisend (inter)nationaal festival waarvoor aandacht is in de landelijke media. Door een krachtige publiekscampagne wordt de samenleving bewust van het belang en de omvang van de koorwereld.

5 Rolmodellen inspireren koorzangers

Kwaliteit en diversiteit met duidelijke verbinding tussen top en basis

Situatie: Mensen zingen samen om tal van redenen. De artistieke ambitie gaat vaak hand in hand met het soci-

ale aspect. De topkoren met focus op artistiek niveau hebben vaak weinig binding met de vele koren waarbij het samen in het samen zingen voorop staat. Daardoor vindt weinig doorstroming en uitwisseling plaats. Veelbesproken projecten die koorzangers van alle niveaus en stijlen inspireren, zijn nog moeilijk te vinden.

Uiteindelijk doel: Aansprekende projecten en krachtige rolmodellen zorgen voor een constante instroom van nieuwe zangers en doorstroom van zangers op verschillende niveaus. Voorbeeldprojecten en beeldbepalende projecten zorgen voor (inter)nationale aandacht voor de koorsector als geheel. Kwaliteit wordt afgemeten aan artistiek niveau én maatschappelijke waarde.

Ambitie 2020: Er vindt een aantal voorbeeldprojecten plaats van topkwaliteit op artistiek én maatschappelijk niveau, waardoor verbinding tussen professionele top en lokale amateurkoren duurzaam vorm krijgt.

6 Nederland telt internationaal mee

Professionals en amateurs als internationale ambassadeurs van de eigen koorcultuur

Situatie: Nederlandse koren gaan naar het buitenland voor concertreizen, uitwisseling of deelname aan festivals, vaak

op eigen initiatief en kracht. Nederlandse koororganisaties zijn actieve leden van de Europese korenkoepelorganisaties. Er wordt in Nederland muziek geschreven voor koor, maar dit vindt nauwelijks de weg naar het buitenland. (Financiële) stimulans voor export van Nederlandse koren en koorrepertoire is er weinig. Binnen Nederland is er maar een beperkt aantal internationale festivals, maar de potentie hiervan is nog niet ten volle benut.

Uiteindelijk doel: Koren, dirigenten, repertoire en kennis wordt op internationaal niveau uitgewisseld. De Nederlandse koren en koorcomponisten zijn in het buitenland duidelijk zichtbaar, en Nederland staat bekend als een land dat voorop gaat in het ontwikkelen van kwalitatieve uitvoeringen, maatschappelijk relevante projecten en nieuw repertoire.

Ambitie 2020: Een groot internationaal festival in Nederland zet de rijke Nederlandse koorcultuur op de internationale kaart. Er wordt verbinding gemaakt met buitenlandse initiatieven en partners. Nederlandse koorcomponisten staan op het vizier van internationaal gerenommeerde muziekkuitgeverijen. Nederlandse (professionele) koren spelen een belangrijke rol in én buiten Nederland.

FOTO ANNA VAN KOOIJ

SAMEN ZINGEN EN EDUCATIE

7 De jeugd zingt

Zang in scholen met passend repertoire en aansluiting op buitenschoolse activiteiten

Situatie: Er is weer meer aandacht voor muziek in het onderwijs. Maar hoewel zingen de meest toegankelijke manier van muziek maken is, ligt de focus in het onderwijs vaak nog op het bespelen van een instrument. Zingen maakt voor kinderen en jongeren niet vanzelfsprekend deel uit van het dagelijks leven. Op sommige scholen zingen kinderen elke dag, op anderen nooit. Op de pabo-opleidingen wordt weinig aandacht geschonken aan hoe je als docent met een groep kunt zingen.

Uiteindelijk doel: Zingen is de basis voor alle verdere muzikale educatie op scholen. Kinderen en jongeren zingen, op school en daarbuiten. Talent wordt ontdekt en gestimuleerd, waardoor er een goede doorstroom naar amateur- en professionele koren is. Op zowel pabo-opleidingen als conservatoria is koorzang een vast en gerespecteerd onderdeel van het curriculum. Professionele koren spelen

een belangrijke rol in het voeden en doorgeven van kennis en het ontwikkelen van talent en vakmanschap.

Ambitie 2020: Er is een landelijk platform met een aansprekende ambassadeur, dat samen zingen onder kinderen en jongeren onder de aandacht brengt en stimuleert. Lokale pilotprojecten laten het belang van samen zingen voor de jeugd zien en zijn een voorbeeld voor de rest van het land.

8 De talentvolle zanger ontwikkelt zich

Een duidelijk pad voor talentvolle zangers met goede aansluiting op de beroepspraktijk

Situatie: Zangers die graag professioneel als koorzanger aan de slag willen, kunnen in Nederland moeilijk een geschikte opleiding vinden. Op de conservatoria richt de zangopleiding zich voornamelijk op solozang. En dat terwijl de professionele koren behoefte hebben aan nieuwe aanwas op hoog niveau. Ook de semi-professionele koorzanger heeft weinig moge-

lijkheden zich verder te ontwikkelen.

Uiteindelijk doel: Omdat er meer aandacht is voor samen zingen op scholen kunnen jonge mensen al vroeg hun ambitie en ontwikkeling vormgeven. De professionele koren en de conservatoria bieden mogelijkheden voor jonge koorzangers in doorlopende leerlijnen. Er zijn in het kunstvakonderwijs trajecten die goed aansluiten op de beroepspraktijk.

Ambitie 2020: In elke provincie of regio zijn duidelijke ketens voor zang en koorzang waar de talentvolle zanger terecht kan. Amateurkoren, kinderkooren, educatieaanbieders, conservatoria en professionele koren werken hierin samen en ontwikkelen gezamenlijke talentontwikkelingstrajecten.

9 Koordirectie is een vak

Hoogwaardige opleidingen voor het dirigeren van ensembles van alle muziekstijlen en niveaus

Situatie: Van de conservatoria studeren maar weinig koordirigenten af. Er is slechts één internationaal gerenommeerd

FOTO VERKIK FOTOGRAFIE

SAMEN ZINGEN IN DE TOEKOMST

de dirigentencursus, en nauwelijks alternatieve trajecten. Conservatoria leiden dirigenten op voor klassieke topensembles; aandacht voor het dirigeren van andere muziekstijlen is er nauwelijks. Voor de 13.000 koren in Nederland, veelal kinder- en amateurkoren die zich richten op een breed scala aan muziekstijlen, zijn daardoor niet voldoende dirigenten met een passende opleiding. Amateurkoren weten daarnaast niet altijd wat een dirigent 'goed' maakt, en betalen hun dirigenten slecht.

Uiteindelijk doel: Er is een divers, hoogwaardig onderwijsaanbod voor koor-dirigenten dat aansluit op de beroepspraktijk. In de opleidingen is aandacht voor diverse doelgroepen, muziekstijlen en ambitieniveaus. Het dirigeren van een amateurkoor wordt als vak gezien en gehonoreerd.

Ambitie 2020: Conservatoria en andere aanbieders van muziekeducatie maken goede afspraken met partners in de sector over een vernieuwd onderwijsaanbod voor opleiding en bijscholing van koordirigenten.

10 Koormuziek is geborgen in het cultuurbestel van de toekomst

Vaste ondersteuning voor professionele- én amateurkoren, vrijwilligers én professionals

Situatie: Ondanks de vele beoefenaars en liefhebbers van koormuziek, heeft het geen plaats in de Basisinfrastructuur. Structurele financiering van Nederlandse topkoren is geminimaliseerd en gericht op klassiek, westers repertoire. De ondersteuning voor amateurkoren is versnipperd en loopt per regio sterk uiteen. De vrijwilligers, waarop bijna ieder amateurkoor volledig draait, worden nauwelijks ondersteund bij hun taken. De koorsector heeft door veranderende subsidievoorwaarden moeilijk toegang tot de middelen van fondsen en overheden.

Uiteindelijk doel: Overheden erkennen het belang en de omvang van samen zingen als kunstvorm en als maatschappelijk instrument. Koorzang is daarom geborgen in de culturele infrastructuur: nationaal en lokaal, cul-

tureel en educatief, op het niveau van professional en amateur. De koorwereld is als sector gemakkelijk aanspreekbaar en uiterst flexibel in het inspelen op culturele en maatschappelijke vraagstukken en behoeften. Koren van alle genres en stijlen hebben hun weg gevonden binnen het cultuurbestel en de private fondsen. Er bestaat een hecht netwerk van professionals en vrijwilligers die elkaar ondersteunen in hun taken.

Ambitie 2020: Er is een dynamisch platform dat intern wordt gevoeld en extern wordt erkend als spreekbuis van de koorsector. Dit platform ondersteunt professionals en vrijwilligers binnen de koorwereld en helpt bij het vinden van financiële middelen voor nieuwe initiatieven.

Ondertekenaars

Zingen, lekker belangrijk manifest samen zingen 2020

FOTO ANNA VAN KOOIJ

(stand van zaken 27 januari 2016, kijk voor een actuele lijst op www.zingenlekerbelangrijk.nl)

Aike Roodenburg, muziekdocent, (koor)dirigent/
muzikaal leider, arrangeur & zangeres
Anna L. de Jong, beleidsadviseur Cultuur,
Maatschappij en Vrijtijdseconomie provincie
Drenthe
Anna Becker, Cappella Amsterdam
Anthony Heidweiller, Operamakers
Appie Alferink, ZIMIHC
Arend Nijhuis, CultuurMij Oost
Boudewijn Jansen, Toonkunstkoor Amsterdam &
koor- en orkest-dirigent
Boyke Brand, Stichting Factorium Podiumkunsten
Caroline Bakker, Toonkunstkoor Amsterdam
(voorzitter)
Daphne Wassink, European Choral Association-
Europa Cantat (bestuur)
Dion Ritten, CantaRode Internationaal Koorfestival
en Competitie & dirigent
Eduard de Vries
Ewald den Blaauwen, Stichting Pieterskerk-
concerten
Fokko Oldenhuis, Kurt Thomas Cursus
Francis Faas, Consensus Vocalis (zakelijk leider)
Frans Koevoets, Brabant Koor (bestuur)
Gábor Móczár, European Choral Association-Europa
Cantat (voorzitter)
Gerda Ruiter, Stichting Laurensantorij (zakelijk
leider) & Laurensantorij, Laurens Collegium
Rotterdam, Rotterdam Symphony Chorus
Hanne van de Vrie, freelance dirigent & docent
muziekeducatie
Hans Leenders, Studium Chorale (artistiek leider)
Harold Lenselink, Akoesticum
Harry Muskens, Stichting Koorplein Noord Brabant

Herman Schimmel, Vereniging Nederlandse
Korenorganisaties (secretaris)
Hilbrand Adema
Imre Ploeg, Kamerkoor JIP & dirigent
Inge van Keulen, zangeres, zangdocente,
dirigente
Jacinta Wetzer, muziekproducent, musicoloog,
creatief coach
Jantien Westerveld, Méér Muziek in de Klas (direc-
teur)
Jesje Schalm, kwartiermaker van Koornetwerk
Nederland i.o. & coördinator/initiator van Stichting
Vocale Muziek Limburg
Jo Dortants, Stichting CantaRode (vrijwilliger) &
zanger Chevremonts mannenkoor 1912
Joep de Bont, koordirigent (Zilt Utrecht & Capella
Con Sensus) en zangworkshopleider in organisaties
John Damsma, dirigent
Jonathan Ploeg, zanger en dirigent
(o.a. Kamerkoor JIP)
Joost Kleppe, zelfstandig componist
Jorien de Boer, Nederlands Studenten Kamerkoor
(voorzitter dagelijks bestuur)
Jos Verbeeten, Vereniging Nederlandse
Korenorganisaties (voorzitter)
Klaas Stok, dirigent
Koenraad de Meulder, Koor & Stem
Kristien Jansen, Internationale Koorbiënnale
Haarlem (zakelijke leiding)
Leo Samama, Tenso Network Europe
(mede-oprichter & Senior Artistic Advisor)
Louis Buskens, docent koordirectie conservatoria
en (koor)dirigent
Marloes Stofferis, Resonance Lab
Mathieu Vermeulen, Studium Chorale
(zakelijk leider)
Meindert Bussink, Popgilde

Merlijn Twaalfhoven

(componist en initiator Resonance Lab)

Miek Noordermeer, Federatie Tilburgse
Zangverenigingen

Nathan Tax, Nederlands Studenten Kamerkoor
(voorzitter Algemeen Bestuur)

Neil Wallace, Internationale Koorbiënnale Haarlem
& Concertgebouw de Doelen

Nicolas Mansfield, Nederlandse Reisopera
Oswin Schneeweisz, Zingmagazine
(hoofdredacteur)

Pepijn Lagerwey, BALK, de Bond voor Amateur-
muziektheater en Lichte Koormuziek

Peter Dijkstra, dirigent

Petra Pieck, Stichting Here&Now Amsterdam

Pim Luiten

Quinten Peelen, KF Hein fonds

Ramon van den Boom, Stichting Maestro

Renée Heijnen

Roland Kieft, Stichting Omroep Muziek (directeur)

Roy Voogd, Stichting Amateurkoor & Stichting GO!
Opera & Stichting Nederlands Koorfestival
& koordirigent

Ruben Smits, Volkoren.tv & dirigent

Sander Gieling, Stichting EduVox

Sanne Nieuwenhuijsen, Koorschool Haarlem

Sanne Scholten, Landelijk Kennisinstituut
Cultuureducatie en Amateurkunst (directeur)

Simon Gribling

Stan Paardekoper, Opera Zuid (intendant a.i.)

Thomas Johannsen, Genetic Choir

Tido Visser, Nederlands Kamerkoor

Wiecher Mandemaker, Stichting Laurensantorij
(artistiek leider) & Laurensantorij & Laurens Colle-
gium Rotterdam & Rotterdam Symphony Chorus

Wilko Brouwers

Wilma ten Wolde, Vocaal Talent Nederland

Wies Rosenboom, Landelijke Kennisinstituut voor
Cultuureducatie en Amateurkunst (afdelingshoofd
Cultuurparticipatie)

Wouter den Hond, Omroep Muziek (manager
Groot Omroepkoor & Radio Filharmonisch Orkest)

Schrijvers en ondertekenaars van dit manifest realiseren zich dat zij niet de hele koorsector in Nederland representeren. De diversiteit en omvang van de koorsector is immers een van de best bewaarde geheimen van de koorwereld. We zijn daarom blijvend op zoek naar professionals en amateurs, organisaties en individuen, van klassiek tot pop, van improvisatie tot gospel, van shanty tot close harmony, die mee willen denken en zich in willen zetten om de punten in het manifest te verwezenlijken.

Deze publicatie is een katern van ZING magazine en is mogelijk gemaakt door (financiële) bijdragen van ECA-EC, Nederlands Kamerkoor, LKCA, VNK en ZIMIHC.